

Роман ПУЙДА

*кандидат історичних наук, доцент
директор Науково-технічної бібліотеки*

*Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0438-9415>
e-mail: puida@ukr.net*

АКТИВІЗАЦІЯ ВІРНИХ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УРСР У 1970-х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1980-х РОКІВ: ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

Проаналізовано форми та методи протидії радянсько-партійних органів влади УРСР спробам відродження Української Греко-Католицької Церкви в західноукраїнських областях 1970-х – першій половині 1980-х р. Відзначено, що наприкінці 1970-х років у регіоні, насамперед Галичині, значно активізували діяльність греко-католицькі вірні та духовенство, що виявлялося, насамперед, у відвідуванні культових споруд, дотриманні традиційної обрядовості, надсиланні листів до Ради у справах релігій при Раді міністрів СРСР із вимогою зареєструвати релігійні громади, підпільному висвяченні духовенства тощо. Констатовано, що з метою протидії активізації релігійного впливу на населення Російської Православної Церкви, а також запобіганню негативних антигромадських виявів «залишків уніатства», місцеві компартійні комітети, радянські органи влади проводили низку пропагандивних і масових політичних заходів щодо викриття антирадянської релігійної ідеології, зокрема «реакційної ролі уніатської церкви в історії українського народу». Зазначено, що Комуністична партія України проводила конкретні заходи щодо посилення антирелігійної пропаганди в західноукраїнських областях, а також пропаганди переваг радянського способу життя. Стверджено, що діяльність греко-католицьких вірних обговорювали на нарадах уповноважених Ради у справах релігій при Раді міністрів УРСР в областях Західної України, партійних зборах різних рівнів, зборах ідеологічного активу районів, семінарах культпросвітніх працівників, обласних, районних атеїстичних конференціях. Відзначено, що значну увагу Компартія України приділяла масмедіа, які повинні були би висвітлювати історичні аспекти «антинародної суті уніатства».

Ключові слова: УРСР, Українська Греко-Католицька Церква, західноукраїнські області, Компартія України, репресії, переслідування, вірні.

Львівський псевдособор 1946 р. започаткував нову, трагічну, сторінку в історії Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), яка, зважаючи на шалений репресивний тиск радянських органів влади на вірних та духовенство, на десятиліття припинила діяльність на Батьківщині. Проте насильницьке возз'єднання з

Російською Православною Церквою (РПЦ) не похитнуло віри греко-католиків у можливість відновлення повноцінного функціонування своєї Церкви в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (УРСР), що у другій половині 1960-х – першій половині 1980-х років призвело до загострення державно-церковних відносин у Галичині. У доповідній записці «Про діяльність уніатського духовенства на території Львівської області» (1970) уповноважений Ради у справах релігій при Раді міністрів УРСР повідомляв, що у 1968 р. «уніатське духівництво... активізувало свою діяльність. Ним було захоплено декілька десятків закритих раніше церков, зросла кількість богослужінь, які відправляли уніатські священики у приватних квартирах громадян»¹. Надалі ситуація у церковно-релігійній сфері для влади тільки ускладнювалася.

Державно-церковні відносини в УРСР уже не перший рік перебувають у полі зору українських істориків, релігієзнавців, філософів, політологів, які впродовж останніх 30 років висвітлювали окремі аспекти проблеми. Узагальнювальні наукові студії учених загалом відображають загальну картину політики Центрального комітету Комуністичної партії Радянського Союзу (ЦК КПРС) у релігійній сфері, що, зокрема, помітно в дослідженнях Олега Бажана, Юрія Данилюка², Петра Бондарчука³, Віктора Войналовича⁴, Василя Марчука⁵, Володимира Пашенка⁶ й ін., проте в них не достатньо уваги приділено локальним особливостям певних регіонів, зокрема Галичини як основного терену поширення греко-католицизму.

Мета статті – схарактеризувати форми й методи боротьби радянської влади із «залишками уніатства» в західноукраїнських областях у період розвинутого соціалізму.

Починаючи з 1946 р. партійно-державні органи влади не припиняли боротьби із вірними та духовенством УГКЦ, оскільки усвідомлювали, що загнана в катакомби Церкви продовжувала функціонувати у підпіллі. Крім репресій та переслідування вірних, що вже достатньо описано в українській та діаспорній історіографії, влада використовувала й інші форми протидії поширенню греко-католицької віри серед населення регіону.

Безумовно, одним із найважливіших для Комуністичної партії України (КПУ) залишалася пропагандивна діяльність, зокрема помпезні відзначення ювілеїв Львівських соборів. Так, в інформації ЦК КПУ «Про заходи у зв'язку з 30-річчям Львівського собору» (із грифом «таємно») констатовано помпезність урочистостей, які 14–15 травня 1976 р. відбулися у Львові та приурочувалися ліквідації ГКЦ. Зокрема, в епархіальному управлінні відбулися засідання, присвячені річниці собору, у яких взяли участь: заступник голови Ради у справах релігій при Раді міністрів

¹ Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.). Ф. Р-1332. Оп. 2. Спр. 43. Арк. 21.

² Бажан О., Данилюк Ю. Випробування вірою: боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в другій половині 1950–1980-х рр. Київ, 2000. 329 с.

³ Бондарчук П. Релігійна свідомість віруючих УРСР (1940–1980-і роки): повсякденні прояви, трансформації. Київ, 2012. 321 с.

⁴ Войналович В. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс. Київ, 2005. 741 с.

⁵ Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ, 2004. 464 с.

⁶ Пашенко В. Греко-католики в Україні. Від 40-х рр. ХХ ст. до наших днів. Полтава, 2002. 616 с.

УРСР П. Пилипенко, уповноважений Ради у справах релігій при Раді міністрів УРСР у Львівській обл. Б. Іншин, представники духовенства Львівсько-Тернопільської єпархії. У доповіді митрополита Миколая та виступах присутніх було викрито «ворожу діяльність унії протягом 350 років її існування», наголошено на «авантюризмі і намаганнях Ватикану насадити католицизм в західних областях України», розглянуто «реакційну роль уніатської церкви в роки німецької окупації її співробітництво з фашистами, українськими буржуазними націоналістами»⁷.

Учасники заходу наголошували на необхідності посилення боротьби щодо ідеологічного виховання населення також. Відзначено, що місцева (львівська) партійна організація взяла на облік вірних УГКЦ і покращила виховну роботу в тих населених пунктах, де виявляли активність греко-католицькі вірні й духовенство. У містах та районах області організовано читання лекцій, проведено теоретичні конференції на тему «Реакційна роль уніатської церкви в історії українського народу». Обурення Львівського обкому КПУ спричиняв той факт, що у виступах священнослужителів спостерігалось «приспосованство до настрою і патріотичних почуттів радянського народу, оскільки всі ці події вони пов'язували з велінням Бога, трактували по своєму, антинауково». Однак, за словами партчиновників, «ніяких відхилень і порушень не було допущено»⁸.

У березні 1981 р. у Львові відбулися урочисті заходи з нагоди 35-ліття проведення Львівського псевдособору. На них прибули не тільки партчиновники, а й 150 священнослужителів РПЦ, серед яких митрополит Київський і Галицький, екзарх України Філарет, митрополит Одеський і Херсонський Сергій, єпископ Пінзенський і Саранський Серафим, єпископ Пінський, вікарій Мінської єпархії Афанасій. За словами місцевого уповноваженого Ради у справах релігій при Раді міністрів УРСР, у заході взяли участь місцеві священнослужителі, зокрема 45 колишніх греко-католицьких священників, 27 осіб були учасниками Львівського псевдособору 1946 р. 16 травня 1981 р. відбулася урочиста академія, під час якої виступили екзарх України Філарет та митрополит Львівський і Тернопільський Миколай. У доповідях розкрито «історичне значення Львівського собору щодо ліквідації Брестської унії», окреслено «боротьбу духовенства і віруючих проти греко-католицької церкви»⁹.

Пропагандивні заходи заторкували також культурно-освітню сферу. Як приклад, у 30-ту річницю Львівського псевдособору (1976) у Музеї історії релігії і атеїзму міста Львова розширено експозиції, покликані показати ворожу діяльність Уніатської Церкви. На матеріалах музею створено пересувну виставку. Організовано перегляд кінофільмів «Троянський кінь», «Упирі», «Останні сторінки», «Вбивця відомий», «До останньої хвилини». У березні 1976 р. на засіданні Ради з координації науково-технічної роботи Львівського обкому КПУ заслухано питання про роботу редакцій обласних газет і журналу «Жовтень» щодо пропаганди наукового атеїзму та розвінчання ворожої діяльності уніатства й підпільного сектантства. Перед представниками засобів масової інформації (ЗМІ) були поставлені вимоги посилення зазначеного напрямку роботи. Власне, після обговорення цього питання обласна

⁷ Держархів Львівської обл. Ф. П-3. Оп. 34. Спр. 85. Арк. 1.

⁸ Там само. Арк. 2.

⁹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 4648. Оп. 6. Спр. 162. Арк. 33.

газета «Львовская правда» опублікувала статтю канд. іст. наук П. Петракова «Конец Бресткой унии», а «Вільна Україна» – д-ра іст. наук Юрія Сливки «Кінець уніатської авантюри», памфлет письменника Тараса Мигала «Життя Блаженного Патріарха». Організовано низку передач по обласному радіо і телебаченню, а будинок політичної освіти обкому Компартії на допомогу пропагандистам підготував і скерував у райони області текст лекції «Уніатська церква – ворог українського народу»¹⁰.

Оскільки «багато колишніх греко-католицьких віруючих почали відвідувати православні церкви, брати участь в православних обрядах»¹¹, на початку 1980-х років державно-партійні органи влади значні зусилля спрямовували на боротьбу з релігійністю населення. Додам, що підстави для панічних настроїв у комуністів регіону справді були – у західноукраїнських областях зберігалася стійка тенденція до проведення релігійних обрядів. Зокрема, в Івано-Франківській обл. (1982) із загальної кількості новонароджених у 1 340 осіб було охрещено 633 дитини (47 %). Водночас обвінчалось 108 пар (17 %), а похорони за участю священнослужителів відбулися у 88 % випадків. Апарат місцевого уповноваженого Ради у справах релігій при Раді міністрів УРСР відзначав наявність факту участі в обряді хрещення і вінчання членів Всесоюзної ленінської комуністичної спілки молоді (ВЛКСМ)¹².

Для протидії поширенню уніатства місцеві органи влади проводили перевірки законності покупки житла та прописки священнослужителів і вірних. Зокрема, відповідна комісія у Коломиї (Івано-Франківська обл.) у 1979 р. виявила, що в місті проживають:

- дві вдови «колишніх» греко-католицьких священників пенсійного віку;
- шість сиріт «колишніх» греко-католицьких священників, п'ять із яких – пенсіонери й одна домогосподарка;
- дванадцять вдів і двоє сиріт православних священників – пенсіонерів;
- вісім греко-католицьких священників пенсійного віку, які не перейшли на православ'я.

Також комісія встановила, що в Коломиї проживають 17 православних священників. Фактів незаконної прописки не виявила¹³.

Найскладнішою для обкому КПУ залишалася ситуація у с. Голинь Коломийського р-ну Івано-Франківської обл., де місцеві вірні цілодобово охороняли захоплену культову споруду. Під час проведення зібрань користувалися греко-католицькою атрибутикою, самвидавом. Для внутрішнього освітлення споруди використовували акумуляторну батарею. Під час богослужінь священнослужитель нерідко вимагав узаконення діяльності цього релігійного об'єднання¹⁴.

Щодо антиуніатської кампанії на Львівщині відзначу, що 13 січня 1981 р. ЦК КПУ підготував таємну довідку «Про хід виконання постанови ЦК КПРС “Про подальше покращення ідеологічної, політико-виховної роботи” і “Про стан і заходи покращення лекційної пропаганди” в партійних організаціях Львівської області», у якій виокремлено здобутки Львівського обкому КПУ у сфері лекційної

¹⁰ Держархів Львівської обл. Ф. П-3. Оп. 34. Спр. 85. Арк. 3.

¹¹ Державний архів Івано-Франківської області (далі – Держархів Івано-Франківської обл.). Ф. Р-388. Оп. 1. Спр. 39. Арк. 25.

¹² ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 8. Спр. 207. Арк. 160.

¹³ Там само. Оп. 6. Спр. 162. Арк. 43.

¹⁴ Там само. Арк. 21.

роботи. Відзначено, що продовжували ефективно діяти «університети лекторів» і семінари, створені спільно відділом пропаганди й агітації обкому партії та правлінням обласної організації товариства «Знання», які присвячувалися проблемам радянського образу життя і сучасній ідеологічній боротьбі: «Ленінська національна політика КПРС і критика її буржуазних націоналістичних фальсифікацій», «Зовнішня політика КПРС і сучасне міжнародне положення СРСР» тощо. Важливою формою інформування лекторами населення стали зональні семінари. У грудні 1980 р. у Львові, Дрогобичі, Самборі, Стрию, Червонограді, Буську, Городку, Золочеві, Новому Роздолі проведено присвячені проекту ЦК КПРС «Про основні напрями економічного і соціального розвитку СРСР на 1981–1985 роки і на період до 1990 року» (взяло участь близько 4 000 осіб). Загалом на 85 обласних семінарах у 1980 р. перепідготовлено понад 25 тис. лекторів¹⁵.

Однак лекційно-пропагандивна робота місцевого партійного активу на практиці залишалася на доволі низькому рівні, що відзначали члени Бюро Львівського обкому КПУ (1981). Констатовано, що районні комітети партії, виконавчі органи Городоцького, Стрийського, Яворівського р-нів недооцінили «серйозність дій екстремістів уніатів щодо їх спроб активізувати католицьку церкву, відновити уніатство», втратили політичну гостроту в цих питаннях, допустили грубі прорахунки у виховній роботі серед населення. Відзначено, що тривалий час у с. Мшана, Завадів, Мужилівичі прихильники уніатства проводили масові збори, створювали конфліктні ситуації, постійно порушували громадський порядок, запрошували для задоволення релігійних потреб колишніх уніатських священників.

Районні комітети партії своєчасно не дали оцінки протизаконним діям «залишків уніатства», не забезпечили чіткої координації зусиль партійних організацій, радянських адміністративних органів. Громадський актив цих сіл вів себе пасивно, втратив політичну пильність, не інформував партійні, радянські органи про ситуацію, яка створилася у цих селах, не протидіяв спробам релігійних екстремістів відновити уніатство. Політико-виховна робота в Завадові, Мшані, Мужилівичах, як і в інших селах цих районів, велася формально, була занедбана індивідуальна робота з вірними, зовсім не використовували громадської думки трудових колективів, де працювали уніати¹⁶.

Зважаючи на складну релігійну ситуацію, Львівський обком КПУ вважав необхідним:

1. Провести обласні, міські, районні семінари-практикуми партійно-радянського ідеологічного активу в питаннях контролю за дотриманням законодавства про культу, припинення спроб активізувати Католицьку Церкву і відновити уніатство.

2. Обговорити на бюро міськ- і райкомів партії питання про перебудову атеїстичного виховання населення, посилення контролю за дотриманням законодавства про культу, припинення діяльності «залишків уніатства».

3. Взяти на особливий облік усіх прихильників уніатства, релігійного фанатизму й екстремізму, організувати з ними конкретно цілеспрямовану ідеологічну роботу. Створити в населених пунктах оперативні групи із працівників радянських,

¹⁵ Держархів Львівської обл. Ф. П-3. Оп. 46. Спр. 84. Арк. 2–3.

¹⁶ Там само. Оп. 58. Спр. 63. Арк. 2.

адміністративних органів, членів добровільних народних дружин (ДНД) та ідеологічного активу.

4. В усіх населених пунктах, де виявляли активність уніати, проаналізувати діяльність установ культури, народної освіти, зміцнити їхню матеріальну базу, встановити щоквартальний контроль за перебігом виконання запланованих заходів¹⁷.

У довідці Львівського обкому КПУ «Про серйозні недоліки в протидії спробам активізувати католицьку церкву і відновити уніатство в селах Мшана Городоцького, Завадів Стрийського, Мужилівичі Яворівського районів» (1981) ішлося про те, що під впливом екстремістів-уніатів деякі вірні с. Мшана Городоцького р-ну з 1978 р. заторкують питання про реєстрацію т. зв. Католицької Церкви східного обряду, постійно організовують зборище вірних біля закритої культової споруди, порушують громадський порядок у селі. Партійна організація, правління колгоспу «Заповіт Леніна», виконком сільради не вживали рішучих заходів із припинення незаконних дій прихильників уніатства, не домагалися освоєння культової споруди для потреб господарства. Атеїстичну роботу нерідко підмінювали епізодичними виховними заходами. У с. Завадів і Мужилівичі релігійні об'єднання фактично припинили діяльність, але місцеві органи влади своєчасно не потурбувалися про зняття з реєстрації культових споруд і не використовували їх для потреб господарства. Відзначено, що скористалися цим «залишки уніатства», які почали самовільно відчиняти церкви і проводите в селах богослужіння за участю екстремістських уніатських священників. Відновлення діяльності православної громади в с. Завадів не призвело до обмеження діяльності в уніатів¹⁸.

Зауважу, що представники вказаних сіл 17–19 лютого 1981 р. перебували в Москві з візитом у Раді у справах релігій при Раді міністрів СРСР. Греко-католики вимагали реєстрації Католицької Церкви східного обряду¹⁹. Після поїздки Рада у справах релігій при Раді міністрів УРСР розкритикувала львівський обком та львівський міськком КПУ, адже тільки в м. Львові проживало близько 70 греко-католицьких священників, які систематично відвідували села Городоцького, Яворівського, Стрийського р-нів. У квартирах окремих із них, за висновками силових структур, були обладнані т. зв. домашні церкви, проводилися релігійні обряди, діяли «домашні монастирі», велася підготовка молоді до прийняття чернецтва. Біля церков, на продовольчих ринках, кладовищах міста та районних центрів велася торгівля греко-католицькими молитовниками, календарями, предметами культу²⁰.

Львівський обком КПУ 31 березня 1981 р. інформував про виконання Постанови Бюро обкому КПУ «Про серйозні недоліки в протидії спробам активізувати католицьку церкву і відновити уніатство в селах Мшана Городоцького, Завадів Стрийського, Мужилівичі Яворівського районів». Відзначено, що ідеологічний актив, члени комісії сприяння міськвиконкомам щодо дотримання радянського законодавства про релігійні культу, працівники органів внутрішніх справ під постійним контролем тримали 117 адрес, де проживали колишні греко-католицькі священнослужителі, монахи та монахині, періодично відвідували їхні помешкання,

¹⁷ Держархів Львівської обл. Ф. П-3. Оп. 58. Спр. 63. Арк. 2.

¹⁸ Там само. Арк. 7–8.

¹⁹ Там само. Арк. 9.

²⁰ Там само.

проводили з ними профілактичні бесіди. Констатовано, що Компартія України систематично аналізувала діяльність служителів костелів міста, постійно працювала над удосконаленням пошуків дієвих форм і засобів викриття антинародної суті уніатства. Зокрема, тільки в центральному лекторію міської організації товариства «Знання» читали два цикли лекцій: «Уніатство ідеологія, політика» та «Католицизм: ідеологія політика». Упродовж 1981 р. спільно з творчими спілками організовано шість акторських читацьких конференцій з циклу «Ідеологія, політика, сучасник»²¹.

Звітували про виконання Постанови Бюро обкому КПУ «Про серйозні недоліки в протидії спробам активізувати католицьку церкву і відновити уніатство в селах Мшана Городоцького, Завадів Стрийського, Мужилівичі Яворівського районів» й ті міськ- і райкоми Компартії, про які не йшлося у назві постанови. Так, Бориславський міськком Компартії України інформував, що у трудових колективах силами лекторів товариства «Знання» проводиться читання лекцій, у яких висвітлено антинародну діяльність Уніатської Церкви в Україні, роз'яснено політику КПРС і радянської держави у сфері релігії і Церкви, розкритиковано релігійний фанатизм, екстремізм. Також наголошено, що «в місті не спостерігається діяльність проуніатські налаштованих елементів»²².

Для боротьби з уніатами радянська влада широко використовувала можливість православного духовенства²³, що особливо помітно на прикладі Закарпаття. Так, 23 листопада 1982 р. відбулася нарада за участю першого заступника голови Ради у справах релігій при Раді міністрів УРСР П. Пилипенка, уповноваженого Ради у справах релігій у Закарпатській обл. І. Ващинця, старшого інспектора апарату уповноваженого Ради у справах релігій у Закарпатській обл. О. Панова, заступника голови виконкому Мукачівської міської ради народних депутатів М. Поповича та єпископа Сави. П. Пилипенко зауважив, що у вересні 1981 р. з єпископом Савою обговорював два важливі питання. Перше стосувалося того, що в Мукачівсько-Ужгородській єпархії «на низькому рівні ведеться боротьба із залишками уніатства у православних проходах», наведено конкретні приклади церкви в с. Драгово Хустського р-ну, де з хоругв був знятий православний хрест і пришитий греко-католицький, та церкви в с. Воловець, де священник Іваницький проводив Хресну дорогу перед Великоднем з елементами греко-католицького культу. Друге питання стосувалося того, що в єпархії не працевлаштовані 16 випускників духовних семінарій²⁴.

У відповідь єпископ зауважив, що після приїзду з Києва й останньої розмови з членами Ради у справах релігій при Раді міністрів УРСР «нічого зроблено не було». Він констатував, що випускники духовних семінарій й надалі залишаються без роботи через протидію місцевого уповноваженого Ради у справах релігій. В агресивній формі П. Пилипенко відзначав, що апарат уповноваженого у справах релігій при Раді міністрів УРСР у Закарпатській обл. «не є відділом кадрів у сфері працевлаштування священнослужителів». «Ви прекрасно знаєте порядок призначення до приходів священників, який склався на практиці і дотримується всіма

²¹ Держархів Львівської обл. Ф. П-3. Оп. 58. Спр. 63. Арк. 18.

²² Там само. Арк. 95.

²³ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. Р-388. Оп. 1. Спр. 39. Арк. 23.

²⁴ ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 7. Спр. 217. Арк. 21.

архієреями екзархату, – відзначав представник ради. – Чому Ви його ігноруєте? Чому Ви не узгодили список прибувших до Закарпаття випускників семінарії з уповноваженим, видалили всім священикам укази про призначення їх на приходи, а самі поїхали у відпустку?»²⁵.

Вислухавши відповідь єпископа Сави («у нас понад 70 приходів, де немає священиків»), П. Пилипенко констатував: «Якщо Ви, Олександр Павловичу, так ставите питання і не хочете самі його вирішувати, то ми можемо поставити питання перед екзархатом і патріархатом, щоб це питання вирішив тут інший єпископ. Ви проявляйте упертість, яка не потрібна ні Церкві, ні Вам, ні державі»²⁶.

Не досягнувши згоди в питанні працевлаштування випускників духовних семінарій у Закарпатській обл., П. Пилипенко заторкнув інше, не менш важливе, питання – протидії поширенню уніатства. «У Києві ми з Вами багато говорили про боротьбу із залишками уніатства і в той же час ми маємо чимало фактів, які свідчать про те, що у низці приходів використовуються білі уніатські свічки..., зберігається уніатська атрибутика, – відзначав представник ради. – Ви не вжили заходів щодо Минайла, Іванця та інших... наводжу свіжі факти: сьогодні заїхали до церкви у селі Нове Давидково. Там уніатські ікони, хоругви і служебники. Тих служителів потрібно забирати і замінити другими священиками під контролем досвідчених православних священиків». У відповідь єпископ Сава констатував: «Коли я всіх православних священиків звільненню, з ким я залишусь? З одними уніатами? Ми подивимось, якусь перестановку будемо робити. Ми узгодимо з Уповноваженим...»²⁷.

Він також додав, що Іваницький «дуже багато зробив для ліквідації уніатства: перебудував престол, забрав ікони і хоругви, але йому важко під час храмових свят – довкола церкви торгують уніатськими іконами і календарями». П. Пилипенко задав риторичне запитання: «Глобальне питання для Закарпаття – боротьба з уніатством. Хто повинен займатися цим питанням?». І почув однозначну відповідь єпископа Сави: «Я!». Останній також відзначив, що замість священника Минайла не може підібрати «знаючого справу православного священика», і коли такого знайде, то проведе заміну. Закінчуючи розмову, єпископ резюмував: «Чому б вам не провести таку розмову з екзархом України. Ми відрізані від православ'я уніатством – сусідством Львівської, Івано-Франківської областей з одного боку та Румунією і Польщею – з іншого»²⁸.

Отже, у 1970-х – першій половині 1980-х років загнана в катакомби УГКЦ не припинила функціонування в УРСР, про що йдеться у таємних документах силових структур, місцевого обкому КПУ, звітах уповноважених Ради у справах релігій при Раді міністрів СРСР. Для протидії поширенню греко-католицизму в західно-українському регіоні влада широко використовувала методи пропаганди серед місцевого населення, можливості РПЦ, застосовувала репресії до найактивніших вірних та священнослужителів. Однак, незважаючи на вжиті заходи, уніати не втрачали надії на відновлення функціонування Церкви в УРСР, про що свідчать

²⁵ ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 7. Спр. 217. Арк. 21.

²⁶ Там само. Арк. 22.

²⁷ Там само. Арк. 24.

²⁸ Там само. Арк. 27.

їхні численні листи до партчиновників із вимогами відчинити зачинені культові споруди, зареєструвати релігійні громади (формально православні), самовільно захоплені церкви в окремих місцевостях регіону, дотримання греко-католицької релігійної обрядовості, підпільне висвячення духовенства.

REFERENCES

Bazhan, O., & Danyliuk, Yu. (2000). *Vyprobuvannia viroiui: borotba za realizatsiiu prav i svobod viruiuchykh v Ukraini v druii polovyni 1950–1980-kh rr.* Kyiv [in Ukrainian].

Bondarchuk, P. (2012). *Relihiina svidomist viruiuchykh URSR (1940–1980-i roky): povsiakdenni proiavy, transformatsii.* Kyiv [in Ukrainian].

Marchuk, V. (2004). *Tserkva, dukhovnist, natsiia. Ukrainska hreko-katolytska tserkva v suspilnomu zhytti Ukrainy XX st.* Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Pashchenko, V. (2002). *Hreko-katolyky v Ukraini. Vid 40-kh rr. XX st. do nashykh dniv.* Poltava [in Ukrainian].

Voinalovych, V. (2005). *Partiino-derzhavna polityka shchodo relihii ta relihiinykh instytuttsii v Ukraini 1940–1960-kh rokiv: politolohichniy dyskurs.* Kyiv [in Ukrainian].

Roman PUIDA

PhD, Associate Professor

Director of the Scientific and Technical Library

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0438-9415>

e-mail: puida@ukr.net

INTENSIFICATION OF THE FAITHFUL OF THE GREEK CATHOLIC CHURCH IN THE USSR IN THE 1970^s – FIRST HALF OF THE 1980^s: FORMS AND METHODS OF COUNTERACTING BY THE SOVIET AUTHORITIES

The main focus of the study is to analyze forms and methods of counteracting the attempts to restore the Ukrainian Greek-Catholic Church in the western Ukrainian regions by the Soviet authorities of the Ukrainian SSR in the 1970^s and the first half of the 1980^s. In the late 1970^s, in the region, especially in Halychyna, markedly intensified the activities of Greek Catholics and clergy, which was expressed, primarily, in visiting religious buildings, following traditional rites, sending letters to the Council for Religious Affairs under the Council of Ministers of the Soviet Union, with the requirement, for instance, to register religious communities, demanding the underground ordination of the clergy. As stated, to counteract the intensification of religious influence on followers of the Russian Orthodox Church, as well as to prevent negative anti-social expressions of «remnants of Uniatism», local Communist Party committees and Soviet authorities conducted a series of propaganda and mass political events to expose anti-Soviet religious ideology, including «the reactionary role of the Uniate Church in the history of the Ukrainians». Furthermore, the Communist Party of Ukraine took specific measures to strengthen anti-religious propaganda in the western regions of Ukraine and also promote the benefits of the Soviet lifestyle. Additionally, claimed that the activities

of Greek Catholic believers were discussed at meetings of the authorized representatives of the Council for Religious Affairs under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR in the regions of Western Ukraine, party meetings at various levels, meetings of ideological activists of districts, seminars for cultural education workers, regional and district atheistic conferences. The Communist Party of Ukraine, as pointed out, paid significant attention to mass media, which should have covered historical aspects of the «anti-national essence of Uniatism».

Keywords: Ukrainian SSR, Ukrainian Greek Catholic Church, western regions of Ukraine, Communist Party of Ukraine, repressions, persecution, the faithful.